

ANDRAGOGIKANING SHAKLLANISHI VA KATTALAR TA'LIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Nimatova Moxinur Sobit qizi

A.Avloniy nomidagi xalq muammolarini o'rganish va ularning istiqbollari belgilash
ilmiy tadqiqot institutining magistranti

nimatovamohinur@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada andragogika sohasining shakllanish bosqichlari shuningdek katta yoshli inson qanday ta'lim olishi, uning o'quvchi yoki talabdan qanday farqlari borligi, ular bilan ishlashda qanday usullar samarali ekanligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Andragogika, kattalar ta'limi, kattalar ta'limi ahamiyati, rivojlanish, uzluksiz ta'lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы становления области андрагогики, а также то, как учится взрослый, чем он отличается от школьника и какие методы эффективны в работе с ним.

Ключевые слова: Андрагогика, образование взрослых, важность образования взрослых, развитие, непрерывное образование.

Annotation: This article discusses the stages of formation of the field of andragogy, as well as how an adult learns, how he differs from a student, and what methods are effective in working with them.

Keywords: Andragogy, Adult Education, Importance of Adult Education, Development, Continuing Education.

Bugungi kunda andragogika sohasi rivojlanib, katta yoshdagilarga ta'lim berish — dolzarb masalalardan biri bo'lib qoldi. Katta yoshdagilarga ta'lim berish, ularni rivojlantirish ish kuchi malakasini oshirishga xizmat qiladi. 2019-yil

“O‘zbekistonda katta yoshdagilarni o‘qitish va ularga ta’lim berish: dolzarb holat va rivojlanish istiqbollari” loyihasi bo‘yicha o‘tkazilgan so‘rovnomada O‘zbekistonda katta yoshdagilarni o‘qitish va ularga ta’lim berish boshqa joylarga qiyoslanganda juda past darajada ekanligi ma’lum bo‘lgan.

2020-yil 23-sentabr kuni «Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahriri Prezident tomonidan imzolandi va kuchga kirdi. Mazkur Qonunning 2-bob 15-moddasida ilk bor ta’lim xizmatlarini sezilarli darajada kengaytirishga asos bo‘ladigan ta’limning “oilada ta’lim olish va mustaqil ta’lim olish”, “inklyuziv ta’lim”, “katta yoshdagilarni o‘qitish va ularga ta’lim berish” kabi quyidagi turli shakllari keltirilgan. Katta yoshdagilar butun hayoti davomida bilimlarini kengaytiradi, ko‘nikma va malakalarini boyitadi va talab etiladigan kasbni egallaydi.

Katta yoshdagilar jahon mehnat bozorining xilma-xilligi bilan kurashishlari kerak bo‘lganligi uchun ba’zida yangi kasb yoki hunarni o‘rganishga majbur bo‘ladilar. Tarixga nazar tashlaydigan bo‘lsak, “Kattalarni o‘qitish” amaliyoti va nazariyasi butun jahon tajribalaridan foydalangan holda, keng ommaga kirib keldi. Bu tajribalar bir necha bosqichlarga bo‘lib o‘rganiladi:

1. Tarixiy bosqich: “Andragogika” deb nomlanadi. Bu esa kattalarni o‘qitish amaliyotidagi ilk g‘oya sifatida o‘rganiladi. Bu g‘oya 100 yil davomida uzluksiz o‘rganildi.
2. XIX asrning 30 yillaridan so‘ng ko‘plab Evropa va Amerika shaharlarida ishlab chiqarish ko‘p bo‘lgani sababli kattalar o‘rtasida o‘qishga bo‘lgan talab kuchaydi. “Andragogika” atamasining birinchi marta qo‘llanilishi XIX asrning 30-yillarda Germaniya olimlari o‘rtasida juda katta munozaralarga sabab bo‘ldi. Bunda aholining ongini rivojlantirishga, ularni bilimli bo‘lishlariga katta e’tibor qaratilgan.
3. XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya va boshqa chet mamlakatlarda kattalarni o‘qitish uchun kechki o‘qishlar, yakshanba kunlari o‘qish, xalq maktablari, kutubxona, muzeylar va o‘quv dasturlari tashkil etildi.
4. XIX asr oxirida “Kattalarni o‘qitish”ga bo‘lgan e’tiborning ortishi bilan aholining turli qatlamlarida mustaqil o‘qishga bo‘lgan harakatlar sezilarli tarzda

kuchaydi va kattalarning ongini o‘stirish maqsadida aholi uchun madaniy-ma’rifiy ishlar olib borildi. Ushbu davrdan boshlab bunday o‘qish an’anaga aylanib bordi va turli mamlakatlarda institutlar tashkil etildi. Buning natijasida yorqin shaxslar yetishib chiqdilar. Bunday ishlarni tashkil qilishda juda ko‘p insonlar bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etdilar. Shunday o‘qitish natijasida Daniyalik Nikolay Gruntvig Skandinaviyada “Xalq maktablarini” tashkil etgan. Kattalarni o‘qitish jarayonida turli xil muammolar yuzaga keldi va muammolarni xalq etish uchun “Qanday o‘qitish kerak?, nima uchun o‘qitish kerak?” degan savollarga yechimlar izlana boshlandi.

5. XX asr boshlariga kelib “Kattalarni o‘qitish”dagi muammolar olimlarning ilmiy ish mavzulariga kirib keldi, ya’ni katta odamlarni o‘rganish uchun birinchi navbatda ularning ichki-ruhiy olamini, katta yoshli shaxs psixologiyasini tadqiq etish boshlandi. Shu davr nuqtai-nazaridan kelib chiqqan holda, tadqiqotchilar insonlarni turli yoshda ham o‘ziga xos qobiliyatlari bilan o‘qiy olishlarini isbotlab bera olishgan. Amerikalik olim E.Torndaykning “Kattalarni o‘qitish psixologiyasi” nomli kitobining nashrdan chiqishi olimlar, E.Erikson, R.Gould, O.Brim va boshqalarda kuchli qiziqish uyg‘otdi. Andragogika rivojlangani sari institutlar, alohida kafedralar, dasturlar, malakali mutaxassislar tayyorlash uchun shart-sharoitlar, kattalarni o‘qitish uchun o‘quv qo‘llanmalar yaratildi va bir qator kongresslar, konferensiyalar tashkil etildi. Asta-sekinlik bilan andragogikani rivojlantirish orqali mamlakatlar va olimlarning o‘zaro tajribalar almashinuvi yuzaga keldi. Shunday qilib, andragogikaning fan sifatida rivojlanishi uchun ijtimoiy sohalarda o‘qitishning quyidagi vazifalari ishlab chiqildi:

- kattalarni o‘qitish amaliyotini kengaytirish hamda murakkab ijtimoiy va shaxsiy ehtiyoji bo‘lgan o‘qitish sohasiga e’tibor qaratish;
- kattalarni o‘qitish uchun, uzluksiz o‘qitish mazmunini rivojlantirishga doir shart-sharoitlarni izlash va yaratish;
- kattalarning turli ijtimoiy vaziyatlarda bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirish darajasining psixologik qonuniyatlarini aniqlashtirish.

Hozirgi vaqtda andragogika pedagogika fanining katta yoshdagi shaxsni butun hayoti davomida o‘qitish, tarbiyalash va tarbiyalashning nazariy va amaliy muammolarini ochib beruvchi sohasi sifatida tushuniladi. “Andragogika” (grekcha so‘zdan olingan bo‘lib, andros-erkak, odam; agogeyn-yetaklash) degan ma‘noni bildiradi. Ya‘ni, andragogika bu – “Katta odamni yetaklash”dir. Andragogika tushunchasi ilmiy atama sifatida 1833-yilda nemis pedagog-tarixchisi A.Kapp tomonidan fanga kiritilgan. 1970-yilda M.Sh.Noulz andragogika bo‘yicha “Kattalar ta‘limining zamonaviy amaliyoti”, “Andragogika pedagogikaga qarshi” nomli fundamental asarlarini nashrdan chiqardi va andragogikaning yanada rivojlanishiga o‘z hissasini qo‘shdi.

Katta yoshdagilar qanday o‘qiydilar?

Ko‘pincha biz atrofimizdagi insonlarning “Endi mening xotiram avvalgiday emas, bizga o‘qish nimaga kerak? farzandlarim o‘qishsin” degan fikrlarni eshitib qolamiz va hattoki o‘zimiz ham shu fikrda bo‘lamiz. Biroq katta yoshlilarning ko‘pchiligi televizorda ko‘rsatilayotgan seriallar mazmunini barcha tafsilotlarigacha so‘zlab beradilar yoki oilaviy hayotning (o‘zlariniki va boshqalarniki) mayda-chuydalarini yodga oladilar. Bu bizning fiziologik va neyropsixologik xususiyatlarimizga emas, balki bu biz aynan nimani eslab qolishni xohlashimizga bog‘liq xolos. Biz o‘qish deganda partalarda o‘tirib bir yarim soat ma‘ruza eshitishni tasavvur qilamiz. Lekin katta yoshli insonlar ta‘limida bunday ma‘ruzalarga o‘rin yo‘q. Katta yoshli insonlar ham butun hayoti davomida o‘zining yoshiga mos tarzda o‘qishlari mumkin. Kattalar guruhi bilan mashg‘ulotni rejalashtirayotganda material tayyorlash vaqtida juda ko‘p kitoblarni varaqlashga, qiziqarli misollarni tanlab, reja tuzishga to‘g‘ri keladi. Agar xohlasangiz so‘zlaydigan nutqingizning butun matnini tuzib chiqishingiz ham mumkin, natijada ko‘pchilik tinglovchilar mehnatingizning qadriga yetadilar. Lekin siz auditoriyada zerikishni boshlagan kattalar guruhini o‘zingizga jalb qilish uchun dars jarayonini boshqarishni ularning o‘zlariga topshirishingiz ham mumkin bo‘ladi. Shunda o‘zaro muhokamalar boshlanib, auditoriya faol ishtirok etishi mumkin. Kattalar ta‘limi xususiyatlari bilan jiddiy shug‘ullanayotgan YUNESKO tashkiloti

ko‘p yillik tadqiqotlar natijasida kattalarga ta‘lim berishda "Kattalar uchun o‘qish quvnoq (qiziqarli) tashkil qilinishi kerak!" degan asosiy tamoyilini taklif etdi.

Psixologlar katta yoshli ta‘lim oluvchini o‘quvchi yoki talabdan farqlab turuvchi 5 ta asosiy belgini ko‘rsatadilar:

- ❖ u o‘zini tobora mustaqil, o‘zini o‘zi boshqaradigan shaxs sifatida anglaydi;
- ❖ u doimiy ravishda o‘sib borayotgan hayotiy (maishiy, kasbiy, ijtimoiy) tajribani to‘playdi, bu o‘zi va hamkasblari uchun muhim bilim manbaiga aylanadi;
- ❖ uning bilim olishga tayyorligi (motivatsiyasi) uning hayotiy muammolarini hal etish va o‘quv faoliyati yordamida aniq maqsadlarga erishish istagi bilan belgilanadi;
- ❖ u o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma, shaxsiy fazilatlar va qadriyat yo‘nalishlarini darhol amalga oshirishga intiladi;
- ❖ uning ta‘lim faoliyati ko‘p jihatdan vaqtinchalik, fazoviy, maishiy, kasbiy, ijtimoiy omillar (shartlar) bilan belgilanadi;

Ushbu fanda ta‘limning andragogik modeli deb nomlangan katta yoshli kishilar bilan ishlashning asosiy qoidalarini, katta yoshli kishilarga ta‘lim berish qonuniyatlarini bilish va unga amal qilgan holda mashg‘ulotlarni tashkil etish hamda o‘tkazish talab etiladi.

Xulosa qilib shuni ta‘kidlash joizki, Andragogika –bu shaxsning o‘z ustida muntazam ishlashi va rivojlanishidir. Kattalar ta‘limining rivojlanishi nafaqat bugunning, balki kelajakning ham yutug‘i hisoblanadi. Kattalar ta‘limini rivojlantirishda albatta andragog mutaxassislarni tayyorlash ham muhim hisoblanadi. Hozirgi kunda yurtimizni dunyoga tanitishda ta‘limning o‘rni beqiyosdir. Nafaqat yoshlarimiz shu qatorida kattalar ham zamonga hamnafas uzluksiz ta‘lim olib, dunyo mamlakatlari qatorida yetakchi o‘rinlarni, yangi bilimlarni egallashlari muhim ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni, 23.09.2020-yildagi O‘RQ-637-son qarori.
2. O‘.M.Asqarova, M.A. Abdullaeva, M.Boltaeva “Andragogika” Namangan-2014.
3. Мирсолиева М.Т. “Андрогогиканинг тараккиёт йуналишлари”
4. КАТТАЛАР ТАЪЛИМИНИНГ БУГУНГИ КУНДА ДОЛЗАРБЛИГИ
С.Ачилова, СамДУ магистранти
5. Змеев С.И. Основы андрагогики. Учебное пособие для вузов. М.,1999.

